

ТИББИЙ МАВЗУНИ ЁРИТИШДА ЖУРНАЛИСТ МАҲОРАТИ

Шахноза Иномжоновна ХАЙТАЛИЕВА

магистр

Ўзбекистон журналистика ва оммавий

коммуникациялар университети

Тошкент, Ўзбекистон

Аннотация

Ушбу мақолада тиббиётга ихтисослашган нашрларда журналист маҳорати, унинг саломатлик мавзусини ёритишдаги тутган ўрни қай даражада эканлиги очиб берилган. Унда соҳадаги муаммолар, кўзда тутилган аспектлар ва масаланинг қай йўсинда бартараф этиш борасида қатор таклифлар илгари сурилган.

Таянч сўзлар: тиббиёт журналистикаси, тиббийлаштириш, маҳорат мактаби, ихтисослашув, кўникма, мақсадга содиқлик, газета тили, журналист маҳорати.

МАСТЕРСТВО ЖУРНАЛИСТА В ОСВЕЩЕНИИ МЕДИЦИНСКОЙ ТЕМАТИКИ

Шахноза Иномжоновна ХАЙТАЛИЕВА

магистр

Университет журналистики и массовых

коммуникаций Узбекистана

Ташкент, Узбекистан

Аннотация

В настоящей статье раскрывается значение журналистского мастерства в специализированных медицинских изданиях, его роль в освещении тематики здоровья. Вместе с тем, в статье выдвигается ряд предложений по освещению проблем в отрасли, важные аспектах и путях их решения.

Ключевые слова: медицинская журналистика, школа мастерства, специализация, навыки, приверженность цели, язык газеты, журналистское мастерство.

Оммавий ахборот воситалари ҳар бир инсон ҳаётида катта роль ўйнайди. У шахсга унинг ижтимоий келиб чиқишидан қатъий назар жамиятнинг бир вакили, шахс сифатида мурожаат қилади. Оммавий ахборот воситаларининг вазифаси шундан иборатки, у жамият ва унинг қуйи тизимлари билан муносабатларни ва барча соҳаларни қамраб олади.

Худди шундай, тиббиёт ҳам инсон фаолиятининг барча соҳаларига кириб боради: маънавий, ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий. Биз тоза сув ичамиз, соғлом овқатланишга ҳаракат қиламиз, танимизни ва руҳимизни ҳамиша назоратда ушлашга интиламиз. Гигиена ва санитария талаблари эса ҳар бир инсон учун ҳамроҳ вазифага айланиб улгурди. Уйда, ишда, ўқишда – умуман ҳар бир мавжуд ерда бу талабларга амал қилишга интиладилар.

Санъатшунос Б.Гройснинг фикрича, бугунги кунда инсон ҳаёти узлуксиз сунъий шакллантириш ва такомиллашиш билан ўтмоқда. Унинг фикрига монанд тарзда фалсафа доктори Н.Роузнинг таъкидлашича, тиббиёт инсоннинг ўзини ўзгартирган ва уни бутунлай «сунъий» қилиб қўйган. Албатта, ҳар қандай ҳолатда ҳам саломатлик инсонлар учун энг муҳим омил бўлиб қолаверади.

Бугунги кунда саломатликка, қолаверса, тиббиётга бўлган қизиқиш, эътибор ҳар қачонгидан ҳам юқори. Буни инсоният ҳаётида содир бўлаётган воқеалар (пандемия, эпидемия, сурункали касалликлар, умр давомийлиги)дан ҳам билиб олиш мумкин. 2021 йилда дунё ҳамжамиятини ларзага солган коронавирус пандемияси бунинг яққол намунасидир. Дастлаб, касалликнинг номини айтишга қийналар эдик. Эндиликда эса у барча тилларга шу қадар ўзлашиб кетдики, худди неча минг йиллардан бери сўзлашув луғатларида мавжуддек.

Тиббиёт мавзуларини ёритиш муаллифдан катта масъулият, билим ва аниқликни талаб этади. Сабаби соҳани яхши билган тиббиёт ходимларининг тиббий мавзуда қалам тебратишга вақти бўлмаслиги мумкин, соҳани яхши тушунмаган журналист эса, мавзунини шифокор сингари очиб беролмаслиги ҳам мумкин. Нима қилиш керак? Бу ерда энг тўғри йўл шифокор ва журналистнинг ҳамкорликда ишлашидир.

Тиббиёт мавзусини ёритиш журналистдан жуда катта билим ва тажрибани талаб қилади. Ҳар бир соҳада бўлгани каби бу жараёнда ҳам ихтисослашув масаланинг энг тўғри ечимидир. Чунки тиббиёт соҳаси бир уринишда ёзиб кетиладиган мавзу эмас. Бунда бош омил – инсон ҳаёти.

Шунинг учун ҳам журналистнинг ҳам шифокор каби хато қилишга ҳаққи йўқ.

«Тиббийлаштириш» атамаси бугунги кунда кўпчиликка таниш. Бу феномен тиббий социологлар томонидан кенг муҳокама қилинмоқда. Айнан тиббийлаштириш жараёни шифокор ҳамда оммавий ахборот воситалари ўртасида кечмоқда. Соғлиқни сақлаш, касалликларнинг олдини олиш, янги тиббий технологиялар, дори воситалари ва тиббий хизматлар шифокор ҳамда оммавий ахборот воситаларини боғлаб турган асосий мавзулардир. Бу икки соҳанинг биргаликдаги фаолияти икки нуқтада кесишади: ижобий ва салбий. Салбий тарафи шундаки, беморга ўз вақтида кўрсатилган тиббий ёрдам мақоладаги тавсиядан кўра кўпроқ фойда келтиради. Ижобий тарафи эса, агар тиббий масалалар оммавий ахборот воситалари орқали ёритилса, унинг қамров доираси кенг бўлади.

Бемор кимга кўпроқ ишонади? Шифокоргами ёки оммавий ахборот воситасига? Рус олими А.В.Кузнецов томонидан тайёрланган «Социальные взаимоотношения врачей, пациентов и СМИ» [3;13] авторефератида кичик бир тадқиқот эълон қилинган. Унга кўра, беморлар кимга кўпроқ ишониши сўровномалар ёрдамида таҳлил қилинган.

Алексей Кузнесовнинг фикрича:

Маълумот олган манба	Аҳолининг ёши	Тиббиётга оид маълумотларга қанчалик ишониш даражаси
Тиббиёт ходимлари	19-60	57,6 фоиз
Таниш-билишлар	19-60	31,3 фоиз
телевидение	19-60	28,8 фоиз
Тиббий-илмий адабиётлар	19-60	16,6 фоиз
Радио	19-60	15,6 фоиз
Интернет	19-60	15,2 фоиз

Бу жадвалдан ҳам билиш мумкинки, аҳолининг тиббий маданиятга, қолаверса, ўзларини қизиқтирган тиббий саволларга оладиган жавоблари қониқарли. Яъни уларда ахборотга бўлган талаб юқори, аммо уни топган манбаларга бўлган ишонч аксинча жуда паст. Нима қилиш керак?

Келинг фикримизни амалий мисоллар билан давом эттирамиз. Ҳаммага таниш бўлган «Шифо-инфо» газетасини олайлик. 52 саҳифадан иборат ушбу нашр тиббиётга ихтисослашган бўлиб, рангли саҳифаларда чоп этилади. Ушбу газетанинг асосий ўқувчиси — 40 ва ундан юқори ёшдаги инсонлар. Газета ҳафтада бир марта ва йилига 52 маротаба нашр этилади. Саҳифалари ранг-баранг бўлиб, аҳолининг тиббий саводхонлигини оширишга хизмат қилишга мўлжалланган.

Газета тили жуда содда. Унда киши тушунмайдиган тиббий атамалар ўрнига халқ тилида кенг оммалашган иккинчи маъноларидан кўп қўлланилади. Ёки кам учрайдиган атамалар ёзилиб, қавс ичида унинг изоҳи келтирилади. Масалан, «гипертония» сўзи ўрнига «қон босимининг ортиши», «анемия» атамасининг ўрнига «камқонлик», «эпилепсия» сўзи «тутқанок», «герантолог» ўрнига «кексалик касалликларини даволовчи шифокор» сўзлари қўлланилади. Нима учун?

Ана шу ерда журналистнинг асл маҳорати намоён бўлади. Газетанинг ўқувчиси ўзини қизиқтирган масалага тўлиқ тушуниши учун унга айтса тили келишмайдиган атамалар билан эмас, балки кенг оммага таниш бўлган сўзларни қўллаш талаб этилади. Мана шу масаланинг ўзи ҳам яна бир муаммони юзага келтириб чиқаради. Тиббиёт соҳаси учун журналистларни тайёрлаш масаласини.

Бугун тиббий нашрлар сони кескин ошди. Адади ҳам юқори. Аммо ҳақиқий ўқучиси кам. Нега? Сабаби уларда ёритилаётган мақолаларни фақатгина тиббиёт ходимлари тушуна олиши мумкин холос. Мана шу ерда ихтисослашув зарурлиги аён бўлади.

Журналистик фаолиятда турли предмет асослар борлиги тахмин қилинади. Оммавий ахборот воситалари ривожланиши ва уларнинг

функциялари ошиши билан журналистикага кўплаб бошқа соҳадаги мутахассислар тортилди ва В.М.Горохов айтган «Синкретизм фаолияти» (журналист муҳаррир, нашр этувчи, публицист, ташкилотчи, таҳририят котиби, баъзан саҳифаловчи бўлганлигини назарда тутган) тўхтатилди. Бугун биз турли образдаги журналистик фаолиятни амалга оширишимиз мумкин. Журналист тушунчаси эса ҳаммага таниш. У жамоат билан ишлайдиган касб. Журналистикадан узоқ бўлган киши ушбу касбнинг бошқа соҳалардан нимаси билан ажралиб туришини билмайди. Уни қуйидагича тушунтириш мумкин: ижодий билим ва махсус тайёрлов ҳамда иш тажрибаси. Унда истеъдод ва меҳнат мужассамлашсагина кўп нарсага эришиш мумкин.

Машҳур касбшунос Э.А.Климов журнализм уч типдаги касбларга алоқадорлигини таъкидлаган. Улар: ижтимоий тип (лот.-жамият), сотувчи ва ўқитувчи каби «инсон-инсон» мулоқоти жараёнида фаолият юритадиган касблар. Сигномик тип (лот.-белги) «инсон-белги»да касбни бирлаштиради. Белгилар системаси билан ишлайдиган программист ва ҳисобчи сингарилар билан тенглаштирилади. Артономик тип (лот.-образ, санъат) бўлиб, рассом ва ёзувчилар каби «инсон-бадиий образ» тизимида фаолият юритадиган ижодий касб.

Жамоатчиликнинг эҳтиёжини масъулларга тўғри, тўлиқ ва батафсил етказиб бериш журналистдан бевосита шу соҳа бўйича етарли, маълумотларга эга бўлишни тақозо қилади. Шунингдек, жамоатчилик орасидаги мутахассис бўлган ва бўлмаган кишиларга бирдай тушунарли ахборот тақдим этиш ҳам ниҳоятда муҳим.

Бизда ҳам ихтисослашувни ёқлаган журналистлар бисёр. Доцент Акбар Нурматов ўзининг «Замонавий ОАВда касбий универсаллашув ва ихтисослашув» [5;31], филология фанлари номзоди Ҳалим Саидов «Журналистикада ихтисослашув муҳимми ёки универсаллик?» [7] номли мақолаларини ихтисослашувга бағишлаган.

Шу ўринда яна бир муҳим савол пайдо бўлади. Аҳолиси 35 млн.дан зиёд бўлган мамлакатда тиббий нашрлар аҳолининг тиббий ахборотга бўлган эҳтиёжини қондира оладиган даражада етарлими? Албатта, йўқ. Бугун газета ва журналларга нисбатан интернет кенг оммалашиб бораётганлиги сабабли босма нашрлар ўзининг электрон версиясини ҳам юритиб келмоқда. Бу бир тарафдан аудиторияни кенгайтиришга ёрдам берса, иккинчи тарафдан ахборот узатишнинг хилма-хиллигини таъминлайди. Газетада овоз ва тасвирий воситалардан фойдаланиб бўлмайди. Унинг электрон версиясида бунинг иложи бор. Радиода матн аҳамиятга эга эмас. Аммо чиройли инфографиялар ва графиклар унинг Интернетдаги саҳифасини безай олади.

Интернетнинг қулайлиги бисёр бўлса-да, эндиликда бу вазиятдан фойдаланиб қоладиган «илғор»лар ҳам йўқ эмас. Улар тиббий нашрлар чоп этган мақолаларни шунчаки кўчириб, ўз саҳифаларида эълон қилиб бораверади. Бу биринчи навбатда ахборотлар хилма-хиллигини юзага келтирса, иккинчи навбатда, ўқувчида маълумот тўғри ёки нотўғри эканлигига шубҳа уйғотади.

Умуман олганда тиббиёт мавзусида қалам тебратмоқчи бўлган журналист учун муҳим бўлган бир қанча талаблар бор. Қуйида улар ҳақида қисқача тўхталиб ўтамиз:

Кўникма. Тиббиёт мавзусини ёритишга бел боғлаган журналист учун узоқ йиллик тажриба, чуқур билим ва керакли маълумотларни излаш кўникмаси ривожланган бўлиши лозим.

Мақсадга содиқлик. Аввало, ўзи мақсад қилган мавзунини ёрита олишга қатъий ишончнинг мавжудлиги. Чунки саломатлик мавзусини ёритиш жиноятчилик, сиёсат, спорт ва ҳаттоки, иқтисодий мавзуларни қамраб олган журналистикадаги каби руҳий-эмоционал ҳолатлардан ҳоли соҳа. Яна ҳам аниқроқ қилиб айтадиган бўлсак, журналист учун бундан муҳимроқ мавзу йўқ.

Журналистни саломатлик мавзусида ёзишга ундовчи бир нечта сабаблар мавжуд. Vox [14] сайти бошқа Америка Қўшма Штатлари

медиаларидан тиббиётга эътибор қаратганлиги ва уни тушунтиришга ҳаракат қилганлиги билан ажралиб туради.

Биринчидан, гап саломатлик ҳақида борар экан, инсонлар, аввало, журналист нима деяётганини кузатиб туришади. Қолаверса, ҳукумат ҳам бу борада журналистлар ёрдамига муҳтож. Сабаби айнан улар дунё ҳамжамиятида тиббиётга оид қандай янгиликлар бўлаётганидан уларни бохабар этиб боради. Бу эса ўз навбатида янги қарорлар ва фармойишлар учун асос бўлиб хизмат қилиши мумкин.

Тиббиёт журналистининг ўз вақтидаги огоҳлиги ва даъваткорлиги, ўз навбатида ҳукуматнинг аҳоли саломатлиги учун жавобгарлигини ҳам таъминлаб беради. Энг муҳим жиҳати шундаки, журналист жамият саломатлигини асосий диққат-марказида ушлаб турмоғи лозим.

Журналистик таълимда ихтисослашув бўйича жаҳон тажрибасида дастлаб ОАВ турига кўра:

- газета (босма) журналистикаси;
- телевидение журналистикаси;
- радиожурналистика;
- интернет-журналистика кабиларга ажратилади. Шунингдек, соҳа ва мавзуларига қараб ҳам уларни гуруҳлаш мумкин:

- халқаро журналистика;
- паблик рилейшнз;
- адабий-бадий танқид (бадий маданият);
- парламент журналистикаси;
- экологик журналистика;
- спорт журналистикаси.

Улар ўз ичида мавзуларига кўра ҳам ихтисосликларга ажралади. Бугун республикамиздаги оммавий ахборот воситаларининг 40 фоизи муайян соҳаларга ихтисослашган нашрлар эканлигини ҳисобга олиб, соҳага кадрлар тайёрловчи олий таълим муассасаларида ҳам ихтисослашув жараёнига катта эътибор қаратилмоқда.

Бу ўринда ҳеч иккиланмай тиббиёт журналистикасини ҳам бемалол қўйишимиз мумкин. Бу борада қилинадиган ишлар жуда кўп. Тиббий журналистларни тайёрламасдан туриб, уларга энг юқори талабларни қўйишнинг ўзи етарли бўлмайди ва бу иш самарасизлик билан якун топиши ҳам мумкин. Энг аввало, журналистика тўртинчи ҳокимият бўлиб қолмасдан, аҳоли саломатлигини сақлашни тўртинчи ҳокимият даражасига олиб чиқа оладиган соҳага айланмоғи лозим.

Ана шулардан келиб чиққан ҳолда қуйидагиларни хулоса қилиш мумкин:

— Журналистикада ихтисослашувни керак ва уни керак эмас, деб ҳисоблайдиган икки гуруҳ мавжуд. Уни кераксиз дейишига журналистнинг маълум доирада, тармоқда чегаралаб қўйишини сабаб қилиб келтиришади. Аммо унинг фойдаси, заруратини маълум соҳани кенг, кўзга кўринмас жиҳатларини ёрита олиш билан белгилайдиганлар эса бирор соҳа якка ўзи ривожланмаслиги, у бошқа кўплаб соҳалар билан чамбарчас боғлиқ эканлигини айтиб, журналист улкан маълумотлар блокини ўзида мужассам этиб, чегараланиб қолмаслиги таъкидланади. Бирор соҳа бўйича қанча кўп билимга эга бўлса, уни ичига чуқур кириб борса, энг яхши материаллар ёзилади. Бу эса соҳа аудиториясини қайноқ хабарлар, таҳлилий материаллар билан таъминлашда катта роль ўйнайди.

— Соҳага оид материалларни ёритишда журналистдан катта маҳорат талаб этилади. Маҳорат деганда нафақат касбий билим, балки ёритилаётган соҳа, унинг тизимлари, ундаги янгиланиш ва муаммолар ҳақида тўлиқ маълумотга эга бўлиш — ихтисослашиш зарур бўлади. Акс ҳолда у тайёрлаган материалда непрофессионализм кўринади, мавзунинг асл моҳияти очилмайди.

— Тиббиётга ихтисослашган нашрлар мавзулари, маълумотларни етказишда қўлланиладиган жанрлари, муаммога ёндашув усуллари ва ўзининг дизайни билан алоҳида ажралиб туради. «Шифо-инфо» газетаси долзарб муаммоларни жамоатчилик эътиборига энг мақбул

усулларда етказиш тажрибаси тадқиқ этилганда ихтисослашган журналистларнинг материали сифати юқорилиги кўринди.

— Тиббиётга ихтисослашган нашрлар қайси давлатда чоп этилмасин, ўша мамлакатнинг таълим тизими, унда олиб борилаётган ислохотларни ёритишга, муаммоларни бартараф этиш чораларини излашга ҳаракат қилади. Биз қиёсий таҳлил қилган «Шифо-инфо» газетаси, «Men`s health», «Womens health» журналлари ўз олдига қўйган мақсадларини бажармоқда. Уларда фаолият юритаётган журналистлар бу соҳага ихтисослашган, шу сабабли улар тайёрлаган материаллар мазмунли ва ўқишли чиққан. Ҳар бир соҳанинг (сиёсий партиялар, иқтисод, ҳуқуқ ва ҳоказо) нашрлари таҳририяти қошида шундай ихтисослашган маҳорат мактабларини ташкил этиш давр талабидир. Маҳорат мактабларида тингловчилар махсус тузилган дастур асосида ўқитилса, ихтисослашувда яхши самара беради. «Шифо-инфо» газетаси қошидаги маҳорат мактабигина дастур асосида фаолият юритади. Бошқа газеталар қошидаги маҳорат мактабларининг ўқув дастури йўқ ва бу тингловчиларнинг тизимли малака олишларига тўсқинлик қилади. Биз тадқиқ қилган мавзу юзасидан қуйидаги тавсияларни беришни маъқул топдик:

Биринчидан, бу каби маҳорат мактаблари ёш журналистларнинг ихтисослашишларида ёрдам беради. Бунда тажрибали журналистларнинг фаолияти ва тажрибаси, газетанинг тайёрланиш жараёнига гувоҳ бўлиши (материалларни муаллифдан қабул қилишдан тортиб нашриётга босиш учун тапшириш вақтига қадар) катта ёрдам беради.

Иккинчидан, ёзги, кузги ва қишки амалиёт сингари талабалар дарсларда олган назарий билимларини амалиётда қўллашда катта тажриба майдони бўлади. Бунда таҳририят имкониятларидан келиб чиққан ҳолда уларни баъзи тадбирларни ёритишга йўллаш ҳам мумкин.

Учинчидан, ўз аудиториясини қизиқтирган маълумотлар билан таъминлашда малакали мутахассисларни кутаётган таҳририятларга бу борада

амалий ёрдам беради. Кўплаб газеталар қошидаги маҳорат мактаблари фундаментал иш олиб бормаганлиги сабабли бу мактаб битирувчилари амалий билимга етарли даражада эга бўлмайди ва бошқа бир тахририятга боришига ёки бошқа соҳада ўзини синаб кўришига сабаб бўлади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Колесниченко А.В. Настольная книга журналиста: учебное пособие. – Москва: Аспект Пресс, 2013. – 335 с.
2. Колесниченко А.В. Практическая журналистика: учебное пособие. – Москва: Изд-во Моск. ун-та, 2008. – 179 с.
3. Кузнецов А.В. Социальные взаимоотношения врачей, пациентов и СМИ: дисс. канд. мед. наук. – Волгоград: кайси институт, 2009. – 150 с.
4. Лазутина Г.В. Основы творческой деятельности журналиста. – Москва: Аспект Пресс, 2001. – 240 с.
5. Олий журналистика курсларида ихтисослашув масалалари мавзuida II илмий-амалий семинар материаллари. – Тошкент: Гафур Гулом, 2013. – 105 б.
6. Сайид Ҳ. Туғилдингми, бу дунёда толибсан! – Тошкент: Маънавият, 2007. – 256 б.
7. Саидов Ҳ. Журналистикада ихтисослашув муҳимми ёки универсаллик? // Ўзбекистон матбуоти, 2008. – № 1. – Б.31-36.
8. Тертычный А.А. Аналитическая журналистика. – Москва: Аспект Пресс, 2013. – 352 с.
9. Фихтелиус Э. Журналистиканинг ўн қоидаси. – Тошкент: Шарқ, 2002. – 67 б.
10. Халқ зиёлилари газетаси. – Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти, 2011.
11. Харрис Р. Психология массовых коммуникаций. – Москва: ОЛМАПРЕСС, 2002. – 448 с.
12. Худойкулов М. Журналистика ва публицистика. // Тафаккур, 2011. – №2. – Б.30-33.

13. Эверетт Д. Настольная книга журналиста. – Москва: Аспект, 2013. – 334 с.

14. <https://www.vox.com/>